

Nummer10, mei 2021

Kort over KaDEr

KaDEr (Karakteristiek en Duurzaam Erfgoed) is een project van provincie Gelderland en TU Delft waarin we duurzame restauratiemethoden, materialen en werkwijzen in de praktijk toetsen. KaDEr meet effecten en resultaten en deelt deze kennis met monumenteigenaren, restauratiebedrijven en erfgoedorganisaties. KaDEr stimuleert monumenteigenaren het gebouwde erfgoed duurzaam in stand te houden met respect voor de monumentale waarden, de economische en de maatschappelijke functie van erfgoed. De resultaten van het project vormen input voor het erfgoedbeleid van de provincie.

*Binnen KaDEr zijn **Living labs** op verschillende schaalniveaus opgezet. Dat zijn locaties waar gerestaureerd wordt en tegelijkertijd onderzoek in de praktijk plaatsvindt. Zo is bijvoorbeeld een gemeente betrokken bij een binnenstad waarin het erfgoed vertrekpunt is voor een vitale stad. Gaan historische landgoederen met ons op zoek naar hun rol en functie in nieuwe tijden. En zoeken eigenaren van religieus erfgoed samen met studenten naar een nieuwe toekomst.*

Online colleges over duurzaam erfgoed

Van 18 mei tot 15 juni publiceert KaDEr elke dinsdag een online college van een universitair docent of hoogleraar die nauw betrokken is bij het project KaDEr. Liefst hadden we die natuurlijk 'live' aangeboden, maar vanwege Corona houden we het nog even online.

In het project KaDEr hebben de Technische Universiteit Delft (TU Delft), de provincie en verschillende Gelderse erfgoedpartners 4 jaar intensief samengewerkt en onderzoek gedaan naar de mogelijkheden en impact van verduurzaming van monumenten. Van kerken tot landgoederen, van technisch onderzoek tot procesanalyse. Naast de vijf colleges verschijnen nog meer publicaties, infobladen over afwegingsmodellen en energiescans en het magazine *Duurzaam erfgoed met toekomst*, waarin de resultaten en de ervaringen van het vierjarig project zijn beschreven. De publicaties van KaDEr vindt u op : www.erfgoedalliantie.nl. tot en met eind van dit jaar publiceren we regelmatig resultaten.

De colleges gaan over zeer verschillende onderwerpen:

College 1: 'Leren door inspireren kan onverwachte veranderingen te weeg brengen'.

Hoe inspireren onderwijsprojecten monumenteigenaren en bestuurders en waarom leidt dit vaak tot verrassende ideeën en mogelijkheden? Wat is nodig om dit succesvol te doen? Gegeven door Hielkje Zijlstra, Universitair Hoofddocent Heritage & Design TU Delft

College 2: 'Verduurzaming kerken; over waarde, visioenen en kansen'.

Is het hun historische rol in de samenleving die maakt dat het in stand houden, verduurzamen en/of herbestemmen van kerken zoveel onderwerpen en vraagstukken raakt? En welke kansen en mogelijkheden biedt nieuw gebruik? Gegeven door Hilde Remøy, Universitair Hoofddocent Vastgoedmanagement TU Delft

College 3 'Ontwerpatlas buitenplaatsenlandschappen Gelderland. Ruimtelijk ontwerp als perspectief op verleden, heden en toekomst'. *Wat is een ontwerpatlas, en hoe kan deze bijdragen aan de duurzame instandhouding en ontwikkeling van kastelen, historische buitenplaatsen en landgoederen in landschappelijke context? Hoe helpt kennis van historische landschapsstructuren bij het vormgeven van de ruimtelijke ontwikkeling van veerkrachtige en toekomstbestendige buitenplaatslandschappen? En hoe kan de ontwerpatlas helpen om belanghebbenden bij erfgoed te betrekken?*
Gegeven door Steffen Nijhuis, Universitair Hoofddocent Landschapsarchitectuur TU Delft

College 4 'Beleid en restauratiepraktijk'. *Hoe kan de restauratiepraktijk sturend zijn voor beleidskaders en welke middelen helpen om praktijk en beleid te verbinden? In hoeverre is ambachtelijke deskundigheid bij beleidsmakers en subsidiegevers noodzakelijk?* Gegeven door Wido Quist, Universitair Docent Heritage & Technology TU Delft

College 5 'Balanceren met energie'. *Waarom is er om de energievoorziening werkelijk te verduurzamen eerst een visie nodig op regionaal niveau voordat men op individueel niveau in actie kan komen? En welke elementen mogen niet ontbreken in zo'n visie?*
Gegeven door Andy van den Dobbelsesteen, Professor Climate Design & Sustainability TU Delft

Roadshows Energie in september in Elburg en Zutphen

Corona heeft er toe geleid dat we enkele deelprojecten, waar live contact noodzakelijk is, opschuiven naar het najaar. Van 1 tot 3 september vindt de Roadshow energietransitie plaats in Elburg en van 6 tot 8 september in Zutphen met hoogleraar Climate Design & Sustainability Andy van den Dobbelsesteen. Samen met lokale bestuurders, ondernemers en bewoners verkennen we de mogelijkheden voor energietransitie met bijvoorbeeld een mini warmtenet in historische binnensteden.

Monitor brengt klimaateffecten op groen erfgoed in kaart

Maandag 17 mei is het Kennisprogramma Klimaatbestendige kastelen, historische buitenplaatsen en landgoederen officieel gestart. Een programma, dat de gevolgen van de klimaatveranderingen voor historisch groen en water (blauw) op kastelen, historische buitenplaatsen en landgoederen in kaart brengt.

Het groen en blauw dreigt zwaar aangetast te worden door het veranderende klimaat. Op veel buitenplaatsen in het oosten van het land is het veel te droog. Hierdoor dreigen bijzondere plantensoorten verloren te gaan, maar ook monumentale bomen zullen door de te lage grondwaterstanden verdwijnen. De funderingen van de hoofdhuizen en bijgebouwen kunnen gaan verzakken. De stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen (SKBL) is met de partners provincies Utrecht, Gelderland, Zuid-Holland, de gemeente Zeist, Utrechts Landschap en het Utrechts Particulier Grondbezit een pilot gestart om deze klimaateffecten in beeld te brengen. Met het programma worden de problemen in kaart gebracht én oplossingen gezocht waarmee eigenaren en beheerders zelf aan de slag kunnen. Meer informatie op www.skbl.nl

Glas in lood afdekken met voorzet- of achterzetramen?

Bij de Stevenskerk in Nijmegen staat men voor de beslissing om bij de glas in loodvensters een extra glasplaat te plaatsen. Zo kan de thermische isolatie worden verbeterd en kunnen de prachtige glas in loodvensters behouden blijven. De vraag is nu wat de beste oplossing is. Plaats men deze extra glasplaat aan de binnenzijde of aan de buitenzijde van de vensters? Diverse studies geven aan dat beide opties voor en nadelen met zich meebrengen. De TU Delft en de

RCE buigen zich hierover om tot een goed onderbouwd voorstel te komen dat ook voor andere kerken toepasbaar zal zijn.